

O'ZBEKISTONDA SUG'URTA BOZORI KO'RSATKICHLARINING IQTISODIY TAHLILI

Hamrayeva Feruza Shodibek qizi

Sug'urta ishi kafedrası dotsenti

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: sug'urta bozori, majburiy sug'urta, tendensiya, xorijiy mamlakatlarning sug'urta bozori, sug'urta mukofotlari, ixtiyoriy sug'urta, milliy sug'urta, elektron sug'urta.

Annotatsiya

O'zbekistonda sug'urta bozorini tubdan isloh qilish, majburiy sug'urta sohasida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, xalqaro standartlar va normalarni joriy etish, tartibga solish va prudensial nazoratning samarali mexanizmlarini qo'llash, yangi innovatsion sug'urta mahsulotlarini joriy etish orqali ko'rsatilayotgan sug'urta xizmatlari ko'lamini kengaytirish, sohada raqamli texnologiyalardan keng foydalanish va elektron sug'urta xizmatlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu maqsadda mamlakatimizda sug'urta bozorini isloh etish borasida «majburiy tibbiy sug'urta mexanizmlarini joriy etish, majburiy sug'urtaning yangi turlarini, shu jumladan davlat va jamiyat manfaatlarini hisobga olgan holda ko'chmas mulk va qishloq xo'jaligi xavflarini sug'urtalashni joriy etish» vazifalari belgilangan. Mazkur vazifalar ijrosini ta'minlash majburiy sug'urtani amalga oshirishning moliyaviy, iqtisodiy va ijtimoiy mexanizmlarini takomillashtirish hamda yangi sug'urta turlarini joriy etish yuzasidan ilmiy asoslangan taklif-tavsiyalar ishlab chiqish zarurligini belgilaydi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2025 LWAB.

Kirish.

Mamlakatning barqaror rivojlanish omillaridan biri bu sug'urta tizimidir. Sug'urta aholi va korxonalar faoliyatida nohush hodisalar yuz berganda moliyaviy amortizator vazifasini bajaradi, shuningdek jamiyatning ijtimoiy, moliyaviy-iqtisodiy, shu jumladan uning moliyaviy institutlari barqarorligi ta'minlaydi. Majburiy sug'urta o'zining ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatiga ko'ra keng jamoatchilik yoki davlat manfaatlariga ta'sir etuvchi xatarlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har bir mamlakatning qonunchilik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorini barqaror rivojlantirish, sohada davlat siyosatini yangicha yondoshuvlar asosida yuritishni talab qilmoqda. Buni biz milliy sug'urta bozorimizning yetakchi sug'urta kompaniyalari misolida ham ko'rishimiz mumkin, jumladan "O'zagrosug'urta" AJ sug'urta kompaniyasining iqtisodiy faoliyati buni tasdiqlab turibti.

Mamlakatning barqaror rivojlanish omillaridan biri yuqorida ta'kidlanganidek bu sug'urta tizimidir. Sug'urta aholi va korxonalar faoliyatida nohush hodisalar yuz berganda moliyaviy amortizator vazifasini bajaradi, shuningdek jamiyatning ijtimoiy, moliyaviy-iqtisodiy, o'shu jumladan uning moliyaviy institutlari barqarorligi ta'minlaydi.

Sug'urta munosabatlari jamiyatning tarixiy rivojlanish jarayonida (bosqichlari) vujudga kelgan, sababi jamiyat har doim ishchi resurslarining ko'payishi va samarali faoliyat ko'rsatishlari, ishlab chiqarishni kengaytirish uchun yetarli sharoitlarni ta'minlashi shart bo'lgan, agar yuqotishlarni oldini olish imkoni bo'lmasa unda yetkazilgan zararlarni turli moliyaviy institutlar orqali qoplash choralari ko'rib kelgan.

Biroq ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanish jarayonida shuningdek, jamiyatning siyosiy hayotida sug'urta nafaqat ishlab chiqarish jarayonlarining barqaror va uzluksiz ishlashini ta'minlash nuqtai nazaridan, balki aholini ijtimoiy himoya qilishning o'ziga xos instituti nuqtai nazaridan ham qarala boshlandi. Bundan shunday xulosa qilish mumkinki dastlab majburiy sug'urta himoya qilishning o'ziga xos shakli ko'rinishidagi ijtimoiy sug'urta turi sifatida shakllana boshladi.

Hozirgi kunda majburiy sug'urta boshqa sug'urta turlaridan huquqiy amal qilinishi va taribga solinishi, sug'urtalanuvchilar uchun majburiyligi, sug'urtaga himoyasiga olingan ob'ektlarining jamiyat manfaatlari uchun ahamiyatligi va to'la qamrab olinishi, sug'urta summasi va mukofotining miqdorining hamma uchun bir xilligi tartibida amal qiladi. Turli mamlakatlarda majburiy sug'urtani amal qilishi va tartibga solinishda tafovutlarga qaramay amaliyot shuni ko'rsatadiki, yuqoridagi jihatlarda deyarli barcha mamlakatlarga xosligi va ularning amal qilish mexanizmlarining yaqinligini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2021 yil 23 oktyabrdagi PQ–5265-son qarori bilan tasdiqlangan 2021-2023 yillarda O'zbekiston Respublikasining hayot sug'urtasi sohasini hamda shaxsiy sug'urta turlarini rivojlantirish bo'yicha "yo'l xaritasi"da 2022 yil uchun belgilangan tadbirlarni ijrosini o'z vaqtida va sifatli bajarilishi borasida kompaniyaning olib borayotgan faoliyati ham diqqatga sazavordir.

Bugungi kunda kompaniya tomomidan "150 dan ortiq sug'urta turlari mavjud bo'lib, ulardan 25 tasi talab yuqori bo'lgan ommabop sug'urta turlari hisoblanadi. Amaldagi sug'urta turlari doirasida 2022 yilda jami 995,5 mingta sug'urta shartnomalari tuzilib, mazkur shartnomalar doirasida 119,1 trln so'm sug'urta javobgarligi qabul qilinishi natijasida 323,3 mlrd so'm sug'urta mukofoti tushumi ta'minlangan. Hisobot davrida qabul qilingan javbgarliklar doirasida jami 43,2 mlrd so'm sug'urta to'lovlari amalga oshirilgan"¹.

O'zbekiston Moliya vazirligining tahliliy ma'lumotlariga ko'ra 2024 yilda mamlakat sug'urta kompaniyalari tomonidan (1-jadval) yig'ilgan sug'urta mukofotlarining umumiy hajmi nisbatan yuqori o'sish sur'atlarini namoyon qildi va 6,2 trln.so'mni tashkil etdi, bu o'tgan yildagi ko'rsatkichga nisbatan 67,0% foizga ko'pdir (1-rasm).

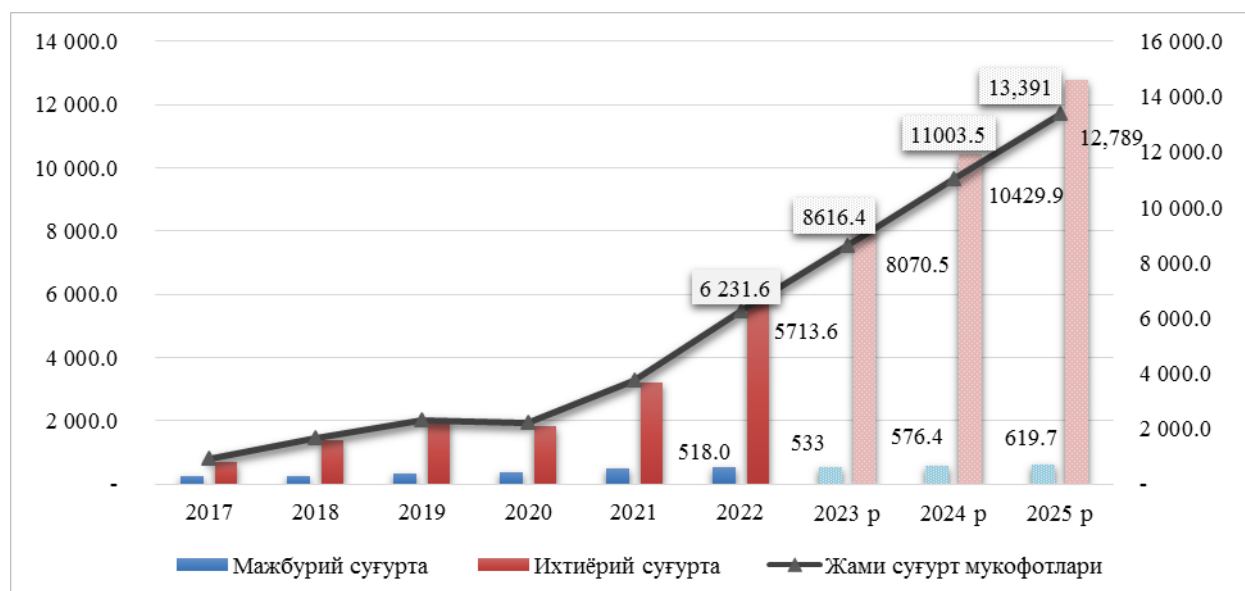
1-jadval. O'zbekiston sug'urta bozori tarkibi²

Sug'urta bozori tarkibi	31.12.2023	31.12.2024	O'zgarish %
Jami sug'urta kompaniyalari	42	41	-2,4%
<i>Umumiy sug'urta sohasi kompaniyalari</i>	34	33	-2,9%
<i>Hayot sohasi kompaniyalari</i>	8	8	0%
Sug'urta kompaniyalarining jami ustav kapitali (mln.so'm)	1 589 808	1 884 111	+18,5%
Sug'urta brokerlar soni	5	7	+ 40,0%
Sug'urta aktuariylari soni	5	5	0%
Sug'urta agentlari soni	9581	9155	-4,4%
To'lovlarni kafolatlash fondi ishtirokchilari soni	23	25	+8,7%

¹ <https://www.agros.uz/uz/investors>.

² <https://mf.uz/activity/vazirlik-tassarufidagi-tashkilotlar/sugurta-bozorini-rivojlantirish-agentligi> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki 2023 yil milliy sug'urta xizmatlar bozorida asosiy ko'rsatkichlardan ayrimlarida kamayish sodir bo'lgan. Umumiy sug'urta tarmog'i sug'urta kompaniyalari ("Garant insurance group") bittaga kamaygan. Shuningdek sug'urta vositachilari bo'lgan sug'urta agentlarining soni 2024 yilda 2023 yilga nisbatan 426 taga kamayganligini ko'rishimiz mumkin. Yana bir ijobiy o'zgarish bu to'lovlarni kafolatlar jamg'armasida ishtirok etayotgan sug'urta kompaniyalari soni o'tgan 2023 yilga nisbatan 2024 yilda 2 taga oshganligi ham majburiy sug'urta turlarini keng targ'ib etish uchun ijobiy holat hisoblanadi. Boshqa asosiy ko'rsatkichlarda ham ijobiy o'zgarishlar sodir bo'lgan, qo'yida ularning ayrimlarini keltirib o'tamiz.

1-rasm. Sug'urta mukofotlarning sug'urta turlari bo'yicha o'zgarish dinamikasi (mlrd.so'mda)³

Yuqorida ta'kidlanganidek, 2022 yilda sug'urta mukofotlari o'sish tendensiyasini namoyon etgan. Bunday o'zgarishlarni ixtiyoriy va majburiy sug'urta turlarida ham ko'rishimiz mumkin bo'ladi, ya'ni 2022 yil ixtiyoriy sug'urta turlari 76,8 o'sgan, majburiy sug'urta turlari mos davr uchun esa 3,1 foizga o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Sug'urta bozorida majburiy sug'urta turlari bo'yicha yig'ilgan sug'urta mukofotlarini klasslar va sug'urta turlari bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak qo'yidagi holatni ko'zlatishimiz mumkin bo'ladi (2-jadval).

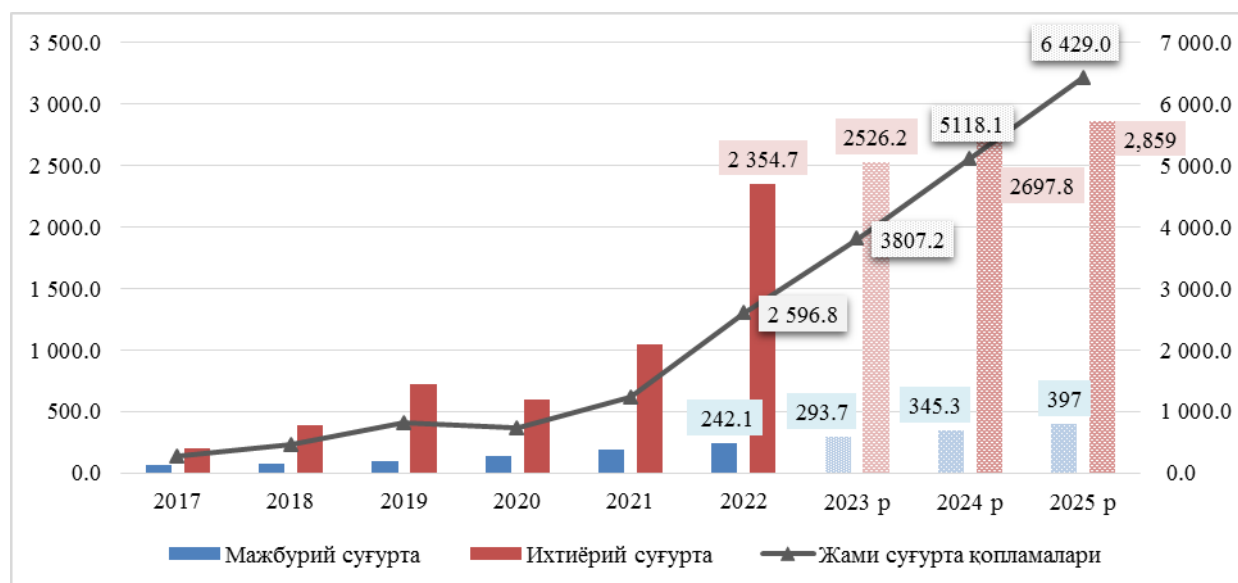
2-jadval. Majburiy sug'urta turlari bo'yicha ma'lumot

Sug'urta turlari	Jami sug'urta mukofotlari		
	31.12.2023	31.12.2024	Ўзгариш %
Jami majburiy sug'urta mukofotlari	502 029	518 042	+3,2%
Ish beruvchining javobgarligi (annuitet)	25 696	26 766	+4,2%
Ish beruvchining javobgarligi	165 509	156 756	-5,3%
Transport egalarining javobgarligi	229 124	234 084	+2,2%
Tashuvchining javobgarligi	6 319	4 028	-36,2%
Xavfli ishlab chiqarish ob'ektlar	18 443	21 204	+15,0%
Qurilish-montaj risklar	41 875	58 793	+40,4%
boshqalar	15 063	16 411	+8,9%
Sug'urta turlari	Jami sug'urta qoplamalari		
	31.12.2023	31.12.2024	O'zgarish %
Jami majburiy sug'urta qoplamalari	190 964	242 146	+26,8%

³ <https://mf.uz/activity/vazirlik-tassarufidagi-tashkilotlar/sugurta-bozorini-rivojlantirish-agentligi> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Ish beruvchining javobgarligi (annuitet)	8 565	9 332	+9,0%
Ish beruvchining javobgarligi	56 087	65 086	+16,0%
Transport egalarining javobgarligi	118 491	158 660	+33,9%
Tashuvchining javobgarligi	176	134	-23,9%
Xavfli ishlab chiqarish ob'ektlar	32	-	-100,0%
Qurilish-montaj risklar	70	607	+769,8%
boshqalar	7 544	8 327	+10,4%
Sug'urta turlari	Jami sug'urta majburiyatlari		
	31.12.2023	31.12.2024	O'zgarish %
<i>Jami sug'urta majburiyatlari</i>	349 951 311	382 902 119	+9,4%
Ish beruvchining javobgarligi (annuitet)	79 642	94 793	+19,0%
Ish beruvchining javobgarligi	100 412 247	126 595 596	+26,1%
Transport egalarining javobgarligi	173 458 030	172 383 471	-0,6%
Tashuvchining javobgarligi	22 731 257	12 107 206	-46,7%
Xavfli ishlab chiqarish ob'ektlar	30 177 856	43 594 420	+44,5%
Qurilish-montaj risklar	19 783 447	26 028 001	+31,6%
boshqalar	3 308 832	2 098 632	-36,6%

Majburiy sug'urta turlarining bunday o'sishining asosiy sabablaridan biri bu sug'urta mukofotlarining narxining kamayishi, asosan transport vositalari egalarining javobgarligini majburiy sug'urta turlarining elektron ko'rinishiga o'tishi bilan bog'liqdir. Bunday o'zganishlarni sug'urta qoplamalaridan ko'rishimiz mumkin bo'ladi (2-rasm).

2-rasm. Sug'urta qoplamalarining sug'urta turlari bo'yicha o'zgarish dinamikasi (mlrd.so'mda)

2024 yilda sug'urta qoplamalari ham umumiy nisbatda o'sish tendentsiyalarini namoyon etgan, ya'ni 2023 yilda to'langan 2,5 trln.so'm sug'urta qoplamalari 2024 yilga kelib 2,7 trln.so'mga ko'paygan, bunda o'sish 8 foizni tashkil etgan. Bunda asosiy o'sish ixtiyoriy sug'urta turlarida namoyon bo'lgan.

Xorijiy mamlakatlarning sug'urta bozorlarini tahlil qilar ekanmiz quyidagi holatni kuzatimiz mumkin bo'ladi. Bunda eng asosiysi tahlil qilayotgan mamlakatning sug'urta bozorining rivojlanish darajasiga bog'liq bo'ladi. Xo'sh iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlar sug'urta bozorida majburiy

sug'urta turlari qanday amalga oshiriladi. Barcha mamlakatlarda sug'urtaning amalga oshirilishiga qarab ikkiga bo'lish qabul qilingan, bular ixtiyoriy va majburiy sug'urta turlari. Bunda majburiy sug'urta yuqorida ta'kidlanganidek qonunchilik tufayli yuzaga keladigan sug'urta turlari hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarning tajribasi ko'rsatishicha hayot sug'urta sohasi qanchalik rivojlangan bo'lsa majburiy sug'urta turlari shuncha rivoj topadi.

Germaniya Yevropa mamlakatlari orasida rivojlangan sug'urta tizimi bilan ajralib turadi. Bu yerda asosan ixtiyoriy sug'urta turlari keng taraqqiy etganligiga qaramay baribir sug'urtaning ayrim turlari majburiy ko'rinishda amalga oshirish amaliyoti saqlanib qolgan va ular ijtimoiy xarakterga ega. Germaniyada tibbiy xizmatlarni ko'rsatish boshqa Yevropa mamlakatlariga nisbatan farq qiladi, bunda sug'urta mukofoti fuqaroning yoshiga bog'liq bo'ladi. U qanchalik yosh bo'lsa sug'urta mukofotida ko'proq pasaytiruvchi koeffitsientga ega. Bu mamlakatda boshqa mamlakatlar uchun noodatiy bo'lgan majburiy sug'urta turlari uchray turadi, masalan, ovchilarning uchinchi shaxslar oldidagi javobgarlik sug'urtasi, shuningdek it egalarining uchinchi shaxslar oldidagi javobgarlik sug'urtasi.

Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlarda barcha uchun majburiy bo'lgan tibbiy sug'urta mavjud emas, ammo bu fuqarolarning befarqligini bildirmaydi. Bu sug'urta turi ixtiyoriy ko'rinishda amalga oshiriladi. Tibbiy xizmatlar narxi yuqori bo'lganligi uchun fuqarolar odatda ixtiyoriy ravishda sug'urtalashni amalga oshiradilar. Ishlovchi xodimlar uchun esa ishga jalb qilishda sug'urta mukofotlarining ish beruvchi tomonidan o'lab berilishi keng rivoj topgan. Bu mamlakatda sug'urta o'ziga xos tizimga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Masalan har bir shtat o'zining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidan kelib chiqqan holda majburiy sug'urta turlarini joriy etadi. Barcha mamlakatlarda majburiy sug'urtaning an'anaviy turi bo'lgan transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish faqat 45 shtatda biz odatlangan majburiy ko'rinishda amalga oshiriladi. Boshqa 5 shtatda bu ixtiyoriy ravishda amalga oshiriladi. Shuningdek sug'urta qoidalari, tarif stavkalari, sug'urta polisining yo'qligi sababli to'lanadigan jarimalar miqdori ham turlichadir.

Yaponiyada qolgan barcha mamlakatlar kabi majburiy sug'urta turlari amalga oshirilib kelinadi. Har bir fuqaro tibbiy sug'urta polisiga ega bo'lishi qonunchilik bilan belgilab berilgan va uning yuqori chegarasi o'rnatilgan bo'ladi, shuningdek fuqarolar ixtiyoriy tibbiy sug'urta turlaridan ham keng foydalanishadi. Shuningdek, har bir fuqaro ma'lum bir yoshga qadar qo'shimcha sug'urta mukofotlarini yig'ib borishi mumkin bo'ladi. Bu ularga kelajakda munosi qarilik gashtini surish uchun sabab bo'ladi. Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligi majburiy ko'rinishga ega, ammo uning asosiy farqi bu uchinchi shaxslarga yetkazilgan zararning faqat hayt bilan bog'liq qismi to'lab berilishi bilan bog'liq holda boshqa mamlakatlar tajribalaridan farq qiladi.

Buyuk Britaniyada sug'urta sohasida juda qattiq va konservativ pozitsiyaga egaligi bilan boshqa mamlakatlardan ajralib turadi. Mamlakatda mavjud majburiy sug'urta turlari yigirmanchi asrning boshlarida qabul qilingan me'yorlar asosida amalga oshirilib kelinadi. An'anaviy majburiy bo'lgan transport vositalarini egalarining javobgarligini sug'urtalash, hamda hayotni sug'urtalash majburiy ravishda amalga oshiriladi. Shuningdek biz uchun noodatiy bo'lgan kasbiy javobgarlikni majburiy sug'urtalash turlari keng tarqalgan asosan moliyaviy soha kasb egalarining javobgarligi.

Soha mutaxassislarining fikricha Xitoy sug'urta bozori katta salohiyatga egaligi bilan ajralib turadi. Bu mamlakatda majburiy pensiya sug'urtasi, majburiy tibbiy sug'urta, bola tug'ilishi, ishsizlik va hayot sug'urta turlari majburiy ko'rinishda amalga oshiriladi.

Shveysariya fuqarolari ovqatga nisbatan turli xil sug'urta turlaridan polis sotib olishga ko'proq mablag'larni yo'naltirishda boshqalarga nisbatan ajralib turadi. Bu mamlakatda ham ixtiyoriy va majburiy sug'urta turlari mavjud. Masalan transport vositalarini majburiy fuqaroliku sug'urtasi va hayotni sug'urtalash turlari keng rivojlangan. Shuningdek, yaqin istiqbolda fuqarolarning mol-mulklarini majburiy sug'urta turi joriy etilishi kutilmoqda.

Iqtisodiy va sug'urta bozorining rivojlanishi bo'yicha bir biriga juda yaqin qo'shnilarimiz sug'urta

bozorida ham majburiy sug'urta turlari keng tarqalgan. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida sug'urta bozorida majburiy sug'urta turlarining ulushi sezilarli salmoqqa ega bo'ladi. sug'urta madaniyati shakllana borgan sari ularning ulushi kamayish tendensiyasini namoyon etadi. Buning sababi sug'urta madaniyatining oshishi, sug'urta xizmatlarining keng aholi qatlamlariga kirib borishi, sug'urta tariflarining pasayishi, sug'urta kompaniyalarining mijozga yo'naltirilgan siyosati va sohaga yangi texnologiyalarning kirib kelishi sug'urtalash jarayonlarini soddalashtirib yuborishi kabi omillar bilan izohlanadi.

MDH mamlakatlari orasida majburiy ssug'urtaning asl tamoyillarini qo'llagan holda joriy etilgan sug'urta turlari bo'yicha Blorussiya Respublikasi yetakchilik qilib kelmoqda. Keyingi o'rinlarda Qozog'iston Respublikasi (3-jadval). Yuqori boblarda ta'kidlaganidek, har bir mamlakat o'zining iqtisodiyotining risklarga barham berish qobiliyatiga qarab majburiy sug'urtu turlarini joriy etadi.

3-jadval. Belorussiya va Qozog'iston Respublikalarida amalda bo'lgan majburiy sug'urta turlari⁴

Belorussiya Respublikasida majburiy sug'urta turlari	Qozog'iston Respublikasida majburiy sug'urta turlari
Mulkiy sug'urta:	
- Fuqarolarga tegishli bo'lgan imoratlar sug'urtasi; - Qishloq xo'jaligi ekinlari, chorva mollari va parandalarni davlat ko'magidagi majburiy sug'urtasi.	Ekinlar sug'urtasi
Shaxsiy sug'urta:	
- Belarus Respublikasida vaqtincha bo'lgan yoki vaqtincha istiqomat qiluvchi chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning tibbiy sug'urtasi; - ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklaridan sug'urta qilish; - majburiy davlat sug'urtasi (fuqarolarning hayotini, sog'lig'ini va (yoki) mulkini qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tegishli byudjet mablag'lari hisobidan majburiy sug'urta qilish).	- xodimni mehnat (xizmat) vazifalarini bajarishda baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish; - turistlar sug'urtasi
Javobgarlik sug'urtasi:	
- transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish, jumladan yashil karta egalarining javobgarligini ham; - tashuvchining yo'lovchilar oldidagi fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish; - rieltorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi tijorat tashkilotlarining uni amalga oshirish bilan bog'liq zarar etkazganlik uchun javobgarligi sug'urtasi; - iqtisodiy nochorlik (bankrotlik) to'g'risidagi ish yuritishda vaqtinchalik (inqirozga qarshi) rahbarlarning fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish; - yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarning alohida ob'ektlardan foydalanish bilan bog'liq faoliyat natijasida etkazilgan zarar uchun fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish; - xavfli yuklarni tashish uchun tashuvchining fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish.	- xususiy notariusning fuqarolik javobgarligi sug'urtasi; - auditorlik tashkilotlarining fuqarolik javobgarligi sug'urtasi; - transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligi sug'urtasi; - tashuvchining yo'lovchilar oldidagi fuqarolik javobgarligi sug'urtasi; - majburiy ekologik sug'urta; - faoliyati uchinchi shaxslarga zarar etkazish xavfi bilan bog'liq bo'lgan ob'ektlar egalarining fuqarolik javobgarligi sug'urtasi

⁴ <https://www.minfin.gov.by> va <https://www.nationalbank.kz/ru/news/osnovnye-finansovye-pokazateli-strahovogo-rynka> ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

Majburiy sug'urtani tartibga solishni takomillashtirish sug'urta kompaniyalari va sug'urta xizmatlari iste'molchilari o'rtasidagi nizolar sonini kamaytirish, sug'urta kompaniyalar, sug'urta vositachilari va sug'urtalanuvchilar (sug'urtalangan shaxslar va naf oluvchilar) o'rtasida manfaatlar muvozzatinini ta'minlash, shuningdek halol raqobatni shakllantirish uchun zarurdir.

Hozirgi kunda sug'urta sohasini rivojlantirish ekstensiv yo'ldan bormoqda, majburiy sug'urta sug'urta mukofotlari hajmini o'sishining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi.

Ob'ektlarning (manfaatlar) majburiy sug'urta bilan ta'minlanganligi sababli sug'urta mukofotlarining o'sish sur'atlari sekinlashadi, bu esa o'z navbatida majburiy sug'urtaning yangi turlarini joriy etishni taqozo etadi. Bunday sharoitda sug'urta bozorining rivojlanish salohiyatidan to'liq foydalanilmaydi va sug'urta bozorining samarasiz ishlash mexanizmi shakllanib boradi.

Natijada sug'urta bozorining konsentratsiyasi oshadi, ishtirokchilar soni kamayadi, raqobat va sug'urta xizmatlari sifati yomonlashadi, sug'urta mukofotlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushining kamayishi kuzatiladi. Har bir sug'urtalangan shaxs faoliyatining o'ziga xosligi va manfaatlarini qamrab olmaydigan majburiy sug'urta shartlari ularning ko'pchiligi uchun jozibador hisoblanmaydi.

Har qanday majburiy sug'urta bu inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarini cheklash, chunki u uning iroda mustaqilligini paytiradi, unga ma'lum shartlar asosida fuqarolik-huquqiy shartnomalar tuzishni yuklaydi va eng muhimi unga sug'urta mukofotlari to'lash shaklidagi tegishli xarajatlarni amalga oshirishni talab etadi. Shundan kelib chiqqan holda har qanday yangi joriy etilayotgan majburiy sug'urtaning aniq maqsadlari, shuningdek sug'urta qoplamlarining potensial yetkazilgan zararga mutanosibligini to'g'ri ta'minlashi aniq belgilanishi kerak.

Xulosa. Barcha mamlakatlarda sug'urtaning amalga oshirilishiga qarab ikkiga bo'lish qabul qilingan, bular ixtiyoriy va majburiy sug'urta turlari. Bunda majburiy sug'urta yuqorida ta'kidlanganidek qonunchilik tufayli yuzaga keladigan sug'urta turlari hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarning tajribasi ko'rsatishicha hayot sug'urta sohasi qanchalik rivojlangan bo'lsa majburiy sug'urta turlari shuncha rivoj topadi.

Milliy sug'urta bozori tahlili shuni ko'rsatdiki, mamlakatimizda majburiy sug'urtaning ulushi yillar davomida pasayish tendensiyasini namoyon etib kelmoqda. Bu albatta ijobiy tendensiya, sababi fuqarolarda risklarni boshqarishda sug'urta mexanizmlaridan foydalanish ko'nikmasi shakllanib bormoqda. Qolaversa, transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash tarif stavkalarining keskin kamayishi sug'urta mukofotlari yig'imiga keskin ta'sir ko'rsatib kelmoqda.

Sug'urta xizmatlar milliy bozoridagi ijobiy tendensiyalarning kuzatilishi yangi sug'urta turlarini joriy etish yoki oqsayotgan sug'urta turlarini boshlang'ich davrida majburiy ko'rinishlarini joriy etishga undaydi. Eng asosiysi bunday jarayonlarni bosqichma-bosqich joriy etish muhim sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi Qonuni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son; 18.05.2022 y., 03/22/770/0424-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4412-son Qarori.
3. O O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2021 yil 23 oktyabrdagi PQ-5265-son Qarori.
4. Sobirov H.R. Sug'urta: 100 savol va javob. – T.: "Mehnat", 1998. – 160 b.,

5. Shennaev X.M. O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: - 2021. – 84 b.
6. Baymurotov T.M. O'zbekistonda sug'urta faoliyati va uni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish. I.f.n. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – T.: -2004. – 22 b.
7. Abduraxmanov I.X. Teoriya i praktika straxovaniya: Uchebnik, - T.: "Iqtisod-moliya", 2019. -696 str.
8. Belkin O.A., Kulagin D.A. Методы воздействия государства на рыночные цены // Актуальные вопросы экономических наук. Вып. № 9-1. 2009. S. 17-21.
9. <https://www.mf.uz>
10. <https://www.agros.uz>
11. <https://www.minfin.gov.by>
12. https://www.cbr.ru/insurance/reporting_stat/